

УДК 347.45/.47

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i43.441>

Войчишин Олексій Валентинович,

аспірант

Навчально-наукового інституту права імені І. Малиновського

Національного університету «Острозька академія»

ORCID ID: 0000-0003-0612-1383

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Натепер у законодавстві, зокрема в законах України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та «Про акціонерні товариства», закріплені дефініції корпоративного договору для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, акціонерних товариств. Проте правова природа договору не може бути розкрита лише крізь призму його визначення. Розкриття правової природи сприяє правильному тлумаченню договору, його послідовній правозастосовній практиці.

Дослідження правової природи корпоративного договору вже було предметом наукових праць В.В. Васильєвої, К.О. Рябової, М.М. Сигидин, О.В. Бігняк. Однак у зв'язку з появою нового законодавчого регулювання щодо корпоративного договору є необхідність у переосмисленні його правової природи.

Таке поняття, як «правова природа», часто вживається науковцями, однак немає єдиного підходу до його визначення. Зокрема, під поняттям «правова природа» може розумітись як вичерпна характеристика юридичного явища, визначення правової природи означає встановлення місця юридичного факту в системі права шляхом розкриття істотних специфічних ознак. Відповідно до іншого підходу, пізнати правову природу – розкрити функції та надати правову характеристику [6].

Отже, завданням статі є розкриття правової природи корпоративного договору шляхом визначення його ознак, функцій, установа місця корпоративного договору в системі договорів.

Так, В.В. Васильєва до ознак такого правочину, як корпоративний договір, відносить: вольо-

вий характер, наявність сторін, їхню незалежність та волевиявлення, направленість волі сторін на виникнення або зміну прав і обов'язків, домовленість сторін, законну форму волевиявлення, правомірність дій, відображення динаміки відносин між сторонами, спрямованість на настання правових наслідків [3, с. 56].

Запропоновані вченою ознаки характеризують корпоративний договір з погляду договірного акта. Проте завданнями ознак є також виявлення й ілюстрування різниці свого носія від подібних явищ. Тому доцільно буде навести ознаки корпоративного договору.

Для корпоративного договору такими ознаками є його предмет [3, с. 57] і акцесорність його зобов'язань [12].

Найчастіше договори відмежовуються один від одного саме на підставі предмету договору. В.В. Васильєва, М.М. Сигидин також вважають, що предмет корпоративного договору є тією ознакою, яка дозволяє відмежувати корпоративний договір від інших договорів. Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон «Про АТ») та Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон «Про ТОВ»), предметом корпоративного договору для таких організаційно-правових форм є реалізація (утримання від реалізації) їх учасниками своїх корпоративних прав. Продовженням цієї ознаки можна виділити і такі похідні ознаки, як: обтяженість корпоративним елементом [2], специфічний склад сторін корпоративного договору. Специфічний склад сторін корпоративного договору зумовлений тим, що лише учасники акціонерного товари-

ства або товариства з обмеженою відповідальністю є носіями прав, що виступають предметом такого договору.

Іншою характерною ознакою корпоративного договору, що відрізняє його від інших договорів, є акцесорність корпоративного договору щодо юридичної особи, порядок реалізації корпоративних прав якої він урегулює, та її статуту.

Така ознака, як акцесорність, дозволяє вирішити низку практичних питань. По-перше, вона дозволяє диференціювати корпоративний договір від статуту компанії. Корпоративний договір не може змінювати статут компанії, не може йому суперечити з огляду на різні предмети регулювання.

Саме акцесорність корпоративного договору дозволяє розмежувати корпоративний договір та інші договори щодо акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю. Пропонуємо розглянути приклад із засновницьким договором. Згідно із Цивільним кодексом України установчим документом юридичної особи може бути засновницький договір, якщо інше не встановлено законом [13]. Закон «Про ТОВ» також передбачає, що договір про створення товариства діє до дня державної реєстрації товариства, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання [11]. Проте Закон «Про АТ», хоча і передбачає можливість укладення засновницького договору, однак не дозволяє йому підміняти установчі документи [10]. Отже, засновницький договір, на відміну від корпоративного договору, може бути установчим документом, у такому договорі можуть встановлюватись права учасників такої юридичної особи.

Істотним у контексті розуміння природи корпоративного договору є визначення його функцій для того, щоб розуміти, яким чином здійснюється його вплив на суспільні відносини.

Учений О.А. Красавчиков вважає, що функція договору є видом впливу певного явища на суспільні відносини [8, с. 16]. Основні цілі, призначення договору розкриваються через функції договору [5, с. 68].

Договори виконують такі основні функції: гарантійну, регулятивну й охоронну. До другорядних функцій договору можна віднести ініціативну, програмно-координаційну, інформаційну та гарантійну функції [5, с. 68]. Усі вищевказані функції притаманні і корпоративному договору як договірній конструкції.

Пропонуємо виділити такі специфічні для корпоративного договору функції, як:

1. Майнова функція. Договір може впливати на підстави набуття, зміни або втрати майнових прав учасниками, акціонерами. Законодавство дозволяє врегульовувати в корпоративному договорі умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або зобов'язок виникає [11].

Корпоративний договір не є підставою для переходу права власності на частку, однак може виступати важливою передумовою переходу майнових прав.

2. Управлінська функція. Учасники товариства, визначаючи у корпоративному договорі порядок реалізації деяких своїх прав (наприклад, порядок голосування щодо обрання виконавчого органу), впливають і на управління товариства. На думку А.С. Щегуренкова [14], ключовою функцією корпоративного договору є саме здійснення корпоративного управління.

3. Функція контролю. Учасники, що уклали корпоративний договір, матимуть інструменти для здійснення контролю за діяльністю органів управління й інших учасників, акціонерів, що теж є сторонами договору. Додатковим важелем контролю може слугувати безвідклична довіреність із корпоративних прав (у разі її надання) як інструмент контролю виконання іншими сторонами договору своїх зобов'язань.

4. Прогностична функція. Суть цієї функції зводиться до того, що положення корпоративного договору можуть передбачати певний порядок дій у майбутньому. Зокрема, корпоративний договір може містити положення про порядок розгляду ситуацій, щодо яких учасники не дійшли згоди ("Deadlock resolution clause"), або впорядкувати відносини між міноритаріями та мажоритаріями, визначити специфічні умови продажу їхніх часток, акцій.

Отже, окрім загальних функцій корпоративного договору як договірної конструкції, йому притаманні специфічні функції, які дуже тісно пов'язані із предметом цього договору.

Незважаючи на те, що однією з ознак системи договорів є її єдність та взаємопов'язаність, її також можна диференціювати (класифікувати в середині) за певними ознаками. Класифікація договорів має не лише пізнавальний характер, а й велике практичне значення – допомагає краще пізнати зміст та правову природу, ідентифікувати місце корпоративного договору в системі суспільно-правових відносин [9, с. 55].

С.М. Барвено вважає, що систематизація договорів є важливою для вдосконалення чинного законодавства та підготовки законопроектів [5, с. 322].

Є різні підходи до класифікації системи договорів. Ключові два підходи [9, с. 336] до поділу договорів: одноступенева та багатоступенева класифікації.

В основу одноступеневої класифікації покладено поділ договорів за одним єдиним критерієм. На жаль, у доктрині немає загального підходу щодо єдиного універсального критерію. Це видається логічним, зважаючи на всю різноманітність договорів. У зв'язку із цим пропонуємо більш детально зупинитись на багатоступеневій (дихотомічна) класифікації, використати саме її для характеристики корпоративного договору.

На противагу одноступеневій класифікації, дихотомічний підхід базується на використанні декількох критеріїв. Найчастіше використовують такі дихотомічні мірила [5, с. 340–342; 1, с. 69–72]:

1) особливості волевиявлення сторін на укладення договору – вільні й обов'язкові.

Сторони корпоративного договору самостійно ухвалюють рішення вступати чи не вступати в такі договірні відносини. Тому корпоративний договір можна схарактеризувати як вільний;

2) ступінь нормативного регулювання – поіменовані та непоіменовані. Корпоративний договір варто віднести до категорії поіменованих договорів, оскільки він прямо закріплений у законодавстві – у Законі «Про ТОВ» та Законі «Про АТ»;

3) особливості волі сторін щодо визначення умов договору – договори приєднання та взаємопогоджені договори. Сторони корпоративного договору самостійно і спільно визначають умови корпоративного договору у процесі переговорів. Як наслідок, договір може вважатись взаємопогодженим.

Іноді корпоративний договір може виступати договором приєднання. Наприклад у ситуації, коли корпоративний договір містить положення про обов'язкове приєднання до договору нового учасника товариства;

4) залежно від діяльності, що є предметом договору, – майнові й організаційні. Корпоративний договір має на меті спільне управління учасниками й іншими сторонами юридичної особи. Отже, договір можна віднести до організаційних договорів;

5) залежно від розподілу договірних прав і обов'язків – односторонні та двосторонні. Поряд

док реалізації прав і обов'язків учасників, який є предметом корпоративного договору, зумовлює спільну діяльність учасників та, як наслідок, їхніх взаємних прав і обов'язків. У зв'язку із цим корпоративні договори мають переважно двосторонній характер.

З іншого боку, не можна виключати, що за деяких умов корпоративний договір може мати і односторонній характер. Як-от у разі, коли одна сторона зобов'язується лише придбати частку у статутному капіталі за певних умов, а інша сторона має лише обов'язок продати її. Проте односторонність договору не повинна впливати на загальний двосторонній характер розподілу прав і обов'язків за корпоративним договором;

6) особливості укладення договору – консенсуальні та реальні. Корпоративний договір є консенсуальним, оскільки не передбачає передання майна та вважається укладеним відтоді, як сторони дійшли згоди щодо його істотних умов;

7) наявність зустрічного надання – безоплатний й оплатний. Корпоративний договір для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю безоплатний, що прямо передбачено у ст. 7 Закону «Про ТОВ». Закон «Про АТ» не врегульовує цей момент, однак через тотожний зміст цих договорів немає причин вважати договір між акціонерами оплатним;

8) залежно від форми укладення – усні та письмові. Як Закон «Про ТОВ», так і Закон «Про АТ» передбачають, що корпоративний договір укладається в письмовій формі.

За результатами дихотомічної класифікації корпоративний договір є вільним, поіменованим, здебільшого взаємопогодженим та двостороннім, консенсуальним, безоплатним, організаційним договором з обов'язковою письмовою формою.

У результаті проведеного аналізу ознак і функцій корпоративного договору, зокрема й тих, що притаманні йому та виділяють його серед інших, можемо встановити місце такого договору в системі договорів.

Уважаємо за доцільне віднести корпоративний договір до цивільно-правових договорів, а не до господарсько-правових. Такий висновок впливає з того, що за господарським договором встановлюються, змінюються або припиняються господарські зобов'язання [7, с. 228–229], а корпоративний договір не є підставою для зміни зобов'язань, а лише встановлює порядок реалізації вже наявних [4]. Такої ж позиції у своїх працях дотримуються Л.В. Сіщук і М.М. Сигидин [7, с. 228–229].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У підсумку можемо стверджувати, що разом із загальними ознаками, функціями, які притаманні корпоративному договору як договірній конструкції, йому властиві власні, специфічні функції й ознаки, які тісно пов'язані зі специфічним предметом такого договору. Дихотомічний підхід до класифікації дозволив виокремити набір власних характеристик корпоративного договору, що теж розкривають його особливу правову природу. Це

дозволяє виділяти його місце в системі договорів та говорити про його цивільно-правову природу.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки корпоративний договір все ще перебуває на етапі свого становлення в законодавчому полі України, його правова природа потребує подальших досліджень. Зокрема, цінним буде здійснення спроби одноступеневої класифікації корпоративного договору, а також більш детальне дослідження питання щодо цивільно-правової суті корпоративного договору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексашина Ю.Б. Види цивільно-правових договорів як регуляторів цивільних правовідносин. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 68–74.
2. Бігняк О.В. Похідний позов та корпоративний договір як засоби захисту корпоративних прав: досвід України. URL: <https://erpd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-3/34.pdf> (дата звернення: 24.09.2021).
3. Васильєва В.В. Поняття та ознаки корпоративного договору. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2018. Вип. 47. С. 52–61.
4. Господарський кодекс України : Закон від 16.01.2003 р. № 436–IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 04.05.2021).
5. Договірне право України. Загальна частина : навчальний посібник / Т.В. Боднар та ін. ; за ред. О.В. Дзери. Київ, 2008. 896 с.
6. Комиссарова Е.Г. Формально-логические аспекты понятия «правовая природа». *Вестник Пермского университета*. С. 24. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formalno-logicheskie-aspekty-ponyatiya-pravovaya-priroda/viewer> (дата звернення: 09.09.2021).
7. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики : монографія / за заг. ред. В. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2017. 612 с.
8. Красавчиков О.А. Гражданско-правовой договор: понятие, содержание и функции. *Гражданско-правовой договор и его функции* : сборник научных трудов Свердловского юридического института. Свердловск, 1980. С. 3–20.
9. Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності : навчальний посібник. Київ, 2008. 576 с.
10. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.200 р. № 514–VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17/ed20151209#Text> (дата звернення: 21.05.2020).
11. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 р. № 2275–VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (дата звернення: 13.06.2021).
12. Рябова К.О. Правова природа корпоративних договорів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 4. С. 164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_4_24 (дата звернення: 11.09.2021).
13. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 р. № 435–IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.05.2020).
14. Щегуренкова А.С. Правовое регулирование корпоративного договора. *Развитие современной науки: тенденции, проблемы, перспективы* : сборник статей I Всероссийской научно-практической конференции. Нижний Новгород, 2018. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=34898185> (дата звернення: 12.09.2020).

Войчишин Олексій Валентинович

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Оскільки корпоративний договір лише нещодавно був закріплений у законодавстві України, у статті зроблена спроба розкриття правової природи цього договору. Визначено стан дослідження проблематики, проаналізовано останні праці та дослідження науковців із даного питання.

Для розкриття правової природи договору необхідно надати його вичерпну характеристику, розкрити його специфічні риси, з'ясувати місце в системі договорів. З'ясування правової природи договору має велике практичне значення, оскільки дозволяє встановити галузеву приналежність договору, розкрити його загальні та специфічні ознаки і функції, здійснити класифікацію договору. Розкриття правової природи договору здатне спростити його застосування на практиці та сприяти послідовній правозастосовній практиці.

Спираючись на попередні дослідження науковців та враховуючи новели законодавчого регулювання, установлено ознаки корпоративного договору. Обґрунтовано, що поряд із загальними ознаками, що притаманні корпоративному договору як договірній конструкції, він має і специфічні, як-от особливий предмет договору і акцесорність його зобов'язань щодо статутних документів товариств з обмеженою відповідальністю, товариств з додатковою відповідальністю й акціонерних товариств. Саме наявність спеціальних ознак є ключовим критерієм для відмежування корпоративного договору від суміжних за своєю природою договорів, наприклад його розмежування із засновницьким договором. Окрім цього, запропоновано похідні специфічні ознаки.

У статті також досліджено функції корпоративного договору. До загальних функцій цього договору можна віднести гарантійну, регулятивну й охоронну функції. Запропоновано й обґрунтовано специфічні функції корпоратив-

ного договору (напрями його впливу на суспільні відносини), а саме: майнову функцію, управлінську функцію, прогностичну функцію та функцію контролю.

Також здійснена спроба класифікувати корпоративний договір за дихотомічними критеріями. Установлено, що корпоративний договір є вільним, поіменованим, здебільшого взаємопогодженим та двостороннім, консенсуальним, безоплатним, організаційним договором, що вчиняється в обов'язковій письмовій формі.

Окрім того, у статті аргументується, чому за своєю правовою природою корпоративний договір більше тяжіє до групи цивільно-правових договорів, ніж до господарсько-правових договорів.

Ключові слова: корпоративне право, корпоративний договір, правова природа, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю.

Voichyshyn Oleksii

REGARDING THE LEGAL NATURE OF THE SHAREHOLDERS' AGREEMENTS

Since the shareholders' agreement was not so long ago enshrined in the legislation of Ukraine, the article attempts to disclose the legal nature of this agreement. The current state of research on the problem is determined and the latest works and research of scientists on this issue are analyzed.

The disclosure of the legal nature of the agreement requires the necessity to provide a comprehensive description of the agreement, disclose its specific features and establish a place in the system of contracts. Clarification of the legal nature of the agreement has a great practical importance, as it allows to establish the sectoral affiliation of the agreement, disclose its general and specific features and functions, and classify the agreement. Disclosure of the legal nature of the shareholders' agreement can simplify its application in practice and promote consistent law practice.

Based on scientists' previous research and considering the novelties of legislative regulation, the characteristic features of shareholders' agreements have been established. In particular, it is substantiated that along with the general features that belong to shareholders agreements as a contractual structure. It also has specific features such as the special subject of the agreement and the accessory nature of its obligations to statutory documents of limited liability companies, additional liability companies and joint-stock companies. Special features are key to distinguishing a shareholders' agreement from related agreements, such as its separation from the memorandum of association. In addition, specific derivative features are proposed.

The article also explores the functions of shareholders' agreements. The general functions of this agreement include warranty, regulatory and security functions. The specific functions of shareholders' agreements (directions of its influence on public relations) are offered and substantiated, namely: property function, managerial function, prognostic function, and control function.

Also, it was made an attempt to classify shareholders' agreements according to dichotomous criteria. It is established that a shareholders' agreements are a free, named, mostly mutually agreed and bilateral, consensual, free of charge, organizational agreement, which is made in a mandatory written form.

In addition, the article argues why, by its legal nature, a corporate agreement tends more to a group of civil law agreements than to economic law agreements.

Key words: shareholders' agreement, limited liability company, corporate rights, charter, essential terms of the agreement, corporate law.